

نقش شرکت تعاونی دهیارها در توسعه کالبدی - فضایی نواحی روستایی

(مطالعه موردی: روستاهای بخش مرکزی شهرستان گرگان)

صفیه بهمنی، بهمن صحنه، علی اکبر نجفی کانی^۳

چکیده

یکی از پیش نیازهای اساسی زیستن در جوامع روستایی، برخورداری از حداقل امکانات و خدمات رفاهی بوده، لذا جهت دستیابی روستائیان به خدمات رفاهی و کالبدی تعاونی دهیاری‌ها شکل گرفت و باعث درآمدزایی، خودکفایی و کاهش هزینه‌های اجرایی و افزایش کیفیت فنی پروژه‌ها و به طور کلی مشارکت دهیاری‌ها در بخش‌های عمرانی و خدماتی گردید. این پژوهش به بررسی نقش تعاونی دهیاری‌ها در توسعه کالبدی فضایی مناطق روستایی بخش مرکزی شهرستان گرگان می‌پردازد. جامعه آماری این پژوهش روستاهای بخش مرکزی گرگان که دارای ۳ دهستان بوده و از هر دهستان ۳ روستا با ۵۴۰۲ خانوار انتخاب شده است. مهمترین ابزار پژوهش، پرسشنامه محقق ساخته‌ای که روایی آن توسط استادان و متخصصان و پایایی آن طریق ضریب آلفای کرونباخ به مقدار ۸۳ درصد به دست آمده است. حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران، ۳۵۹ نفر از سرپرستان خانوار روستایی انتخاب شدند. تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم افزار SPSS و با استفاده از آزمون‌های آماری (فریدمن، کای اسکوتر تک‌نمونه‌ای و کروسکال والیس) انجام گرفت. نتایج حاصل از تحلیل همبستگی کای اسکوتر نشان می‌دهد که بین عملکرد شرکت‌های تعاونی دهیاری‌ها با بهبود مولفه‌های فیزیکی و کالبدی روستاها رابطه ۹۹ درصدی و معناداری وجود دارد. علاوه بر آن آزمون فریدمن نیز تفاوت معنادار را بین شاخص‌های مورد بررسی در روستاهای مختلف نشان می‌دهد، به طوری که عملکرد تعاونی دهیاری‌ها در بعضی از زمینه‌ها بهتر و پررنگ‌تر و در بعضی زمینه‌ها کم رنگ‌تر می‌باشد. همچنین نتایج حاصل از آزمون کروسکال والیس برای مقایسه میانگین مولفه‌های فیزیکی و کالبدی روستاها بیانگر عدم تفاوت معنادار بوده و عملکرد آن در تمامی روستاها مشهود می‌باشند.

کلید واژگان: دهیاری، تعاونی دهیاری، توسعه کالبدی - فضایی، خدمات زیرساختی، شهرستان گرگان.

۱ - کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه گلستان، گرگان.

۲ - استادیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه گلستان، گرگان، ایران. نویسنده مسئول (ایمیل: b.sahneh@gu.ac.ir)

۳ - دانشیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه گلستان، گرگان، ایران.

دامنه و نحوه روابط میان شهر و روستا به صورت‌های گوناگون بر شکل‌پذیری، رشد و توسعه سکونتگاه‌های روستایی و همچنین بر ساختار و کارکرد آنها اثرگذار است. با توجه به نقش این روابط در فرآیند تحولات و توسعه کانون‌های شهری و روستایی، علاوه بر بررسی انواع و علل روابط، شناخت آثار و پیامدهای اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی و فضایی - کالبدی بر شهر و روستا و تلاش برای کاهش اثرات منفی این روابط در راستای ساماندهی آنها، زمینه‌ساز توسعه پایدار نواحی روستایی و شهری خواهد بود (صحنه و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۲۱). در این راستا مدیریت توسعه روستایی در ایران همانند سایر سطوح مدیریتی سرزمینی از گذشته دور تاکنون با چالش‌های ساختاری و مسائل و مشکلات عدیده‌ای روبرو بوده است. از یک سو، با توجه به تغییر شرایط و مقتضیات زمانی، دیگر ساختار سستی اعمال مدیریت در مناطق روستایی قادر به حل مشکلات کنونی نبوده و از دیگر سو، ساختار مدیریت جدید روستایی که مبتنی بر مشارکت مردم در امور و برنامه‌ریزی از پایین به بالا است به دلایل متعدد از جمله بومی نشدن و مداخله گسترده دولت و... نتوانسته به طور کامل مشکلات روستاهای امروزی را برطرف سازد (رضوانی، ۱۳۸۳: ۶۷). شهرنشین شدن جمعیت، افزایش جمعیت شهرها و به دنبال آن توسعه شهرهای کوچک و بزرگ از ویژگی‌های عصر حاضر است و توسعه‌ی پایدار آنها در گرو داشتن برنامه‌ریزی و مدیریت شهری کارآمد است آنچه همواره در مدیریت مورد توجه است عمدتاً مسائل و مشکلات کلانشهرها و شهرهای بزرگ، گاهی شهرهای میانی می‌باشد و کمتر توجهی به مسائل و مشکلات مدیریتی در روستا شهرها می‌شود، در صورتی که اگر روستا شهرها بتوانند از نظر اقتصادی خودکفا باشند می‌توانند با پذیرش سهم عمده‌ای از عوامل منابع تولید، سرمایه‌گذاری و نیروی انسانی منطقه موجب شکوفایی و رونق ناحیه پیرامونی خود گردند (محمدی و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۵۷). تحلیل و مقایسه سطح برخورداری از امکانات و شناخت نابرابری‌ها و بی‌تعادلی‌ها در چارچوب محدوده‌های جغرافیایی مختلف و در نتیجه پی بردن به ضعف‌ها و اختلاف‌های موجود و سیاست‌گذاری برای رفع آنها از اهمیت بسیاری برای شناخت مناطق مختلف از لحاظ توسعه‌یافتگی برخوردار است (صحنه، ۱۳۹۵: ۱۰۵). پایداری روستاها نه تنها با حفظ الگوهای مدیریتی بومی در راستای توسعه پایدار و ایجاد نظم و ثبات ممکن است بلکه همزمان، به همراه تغییرات فضایی و مکانی در جهان، ضرورت تغییر ساختاری و الگویی برای رویارویی با تغییرات محیط بیش از حد ضروری به نظر می‌رسد. رفع مشکلات امروزی جوامع روستایی نیاز به فرضیه‌سازی جدید بوده تا در ضمن پاسخ به تغییرات محیط و تحولات ایجاد شده در عرصه فضایی - مکانی منطبق با شرایط و واقعیت‌های امروزی برنامه‌ریزی برای مناطق روستایی باشد (اقبالی و همکاران، ۱۳۹۵: ۴۲۵). تعهد، ناهمگونی و سرمایه اجتماعی سه عامل مهمی که بر عملکرد تعاونی‌ها تاثیر می‌گذارد (Apparao et al, 2019: 42). تعاونی‌ها عمدتاً شرکت‌های خدماتی هستند و اعتماد عامل مهمی برای شرکت‌های خدماتی است (Jensen et al, 2018: 100).

دهیاری به عنوان یک نهاد عمومی و غیردولتی، با شخصیت حقوقی مستقل و با درخواست روستاییان و مجوز وزارت کشور با هدف بهبود و توسعه شاخص‌های اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و محیطی - کالبدی در هر روستا تشکیل می‌شود (حیدری و حضرتی، ۱۳۹۸: ۱۷۱). به موجب قانون تاسیس دهیاری‌های خودکفا در روستاهای کشور، به وزارت کشور اجازه داده شده تا به منظور اداره امور روستاها سازمانی به نام دهیاری تاسیس کند و اساسنامه، تشکیلات و سازمان دهیاری‌ها، آیین‌نامه مالی و استخدامی آن را به تصویب هیات دولت برساند. تاسیس نهاد دهیاری در روستاها با کارکردهای متفاوتی از قبیل تکمیل‌کننده زنجیره حکومت مردم بر مردم، تقویت‌کننده روند توسعه اجتماعی و فرهنگی، بسترسازی برای شهرهای آینده، کنترل روند مهاجرت از روستا به شهر و تقویت روند توسعه کشاورزی دنبال شد و نشانه‌ای از حرکت به سوی اجرای نظام نوین مدیریت در روستاها بود. یکی از الزامات موفقیت

در جوامع روستایی، لزوم تعامل بین دهیاران و عامه مردم و همچنین انتقال تجارب و پشتیبانی دهیاران تحت یک سازمان حمایت کننده خاص می‌باشد. انجام فعالیت‌های اقتصادی و سرمایه‌گذاری در بخش‌های تولیدی و خدماتی، انجام اقدامات فنی و مهندسی و اجرای طرح‌های عمرانی و خدماتی دهیاری‌ها، انجام راهبردهای بازرگانی و خرید اقلام و تجهیزات با اولویت کالاهای مورد نیاز بخش روستایی و دهیاری‌ها و انجام فعالیت‌های کشاورزی، باغداری، دامداری، پرورش طیور و آبی‌پروری بخشی از اهداف راه‌اندازی شرکت تعاونی‌های دهیاری‌ها است (دربان آستانه و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۱۷). یکی از وظایف مهم تعاونی دهیاری‌ها، همیاری و همکاری در انجام طرح‌های عمرانی در مناطق روستایی می‌باشد. در واقع می‌توان گفت دهیاران می‌توانند با کمک گرفتن از تعاونی دهیاری‌ها به توسعه فیزیکی کالبدی جوامع روستایی کمک شایانی نمایند. روستاها به واسطه کارکرد اساسی خود که تامین کننده بسیاری از نیازهای زیستی، سکونت و اقتصادی جامعه روستایی هستند از خصیصه پویایی و تغییر دایمی برخوردارند. این خصیصه از پویایی افراد و گروه‌های جامعه روستایی برای اعمال نگرش‌ها و علائق خود در ساخت کالبدی فعالیت و شکل دادن به فضای مورد استفاده و تصمیمات در حال تغییر آنها برای رویارویی با عوامل محدود کننده تمایلات خود در شکل دادن به کالبد و فضای روستا ناشی می‌شود. بنابراین پذیرش پویایی و تغییر دایمی برای جامعه انسانی موجب الزام به پذیرش تغییرات دایمی و پویایی روستا در ابعاد مختلف آن است (عزیزپور و همکاران، ۱۳۹۰: ۷۶). انجام طرح‌های عمرانی و کالبدی در مناطق روستایی، مستلزم جلب رضایت روستاییان و همکاری با دهیاران به عنوان مدیر اجرایی روستا می‌باشد. در این بین تعاونی دهیاری‌ها می‌تواند به عنوان یک تسهیل کننده و حامی در اجرای طرح‌های عمرانی شناخته شود.

تعاونی دهیاری‌های شهرستان گرگان به منظور هم‌افزایی و افزایش توان اجرایی و توسعه خدمات فنی و خدماتی دهیاری‌ها و همچنین بهره‌برداری مطلوب و بهینه از امکانات و ماشین آلات دهیاری‌ها، کاهش هزینه‌ها، درآمدزایی، خود کفایی و استقلال نهاد دهیاری‌ها، در سال ۱۳۸۷ تشکیل و راه‌اندازی شد. خدماتی که در این تعاونی صورت می‌گیرد شامل صدور پروانه ساخت روستایی، ارائه خدمات اداری، مالی، فنی به دهیاری‌های بخش، فروش مصالح ساختمانی از قبیل (سیمان، ماسه، گچ، آجر، ایتال)، اجرای کلیه پروژه‌های جدول‌بندی، بلوار، پازل پیاده‌رو، شن‌ریزی معابر، اجرای کلیه پروژه‌های ساختمانی از قبیل سالن ورزشی و ساختمان‌های اداری دهیاری، حمل کلیه زباله و نخاله‌های ساختمانی، ساخت و فروش کلیه وسایل پارکی، سایه‌بان، نیمکت، سبد زباله، تابلو معابر، اجرا و نگهداری پروژه‌های فضای سبز، حمل آب شرب و آبیاری باغات، شستشوی معابر، حمل و توزیع نهاده‌های کشاورزی از قبیل بذر، سم و کود، حفاری و لایروبی انهار و پی‌کنی ساختمان توسط بیل مکانیکی، خدمات بیمه‌ای از قبیل بیمه شخص ثالث و بدنه ماشین، بیمه حوادث آتش‌سوزی و بیمه اجتماعی روستاییان و عشایر. این پژوهش به دنبال دستیابی به پاسخ این سوال می‌باشد: آیا بین فعالیت شرکت تعاونی دهیاری‌ها با توسعه کالبدی - فضایی روستاهای شهرستان گرگان رابطه‌ای وجود دارد؟

پیشینه پژوهش

سبها تو و همکاران (۲۰۲۰) بیان می‌کنند تعاونی‌های روستایی بعنوان روشی کارآمد برای دستیابی روستاییان در ایجاد قدرت چانه‌زنی به منظور کاهش فقر و امنیت غذایی شناخته می‌شوند. با این وجود، موفقیت تعاونی‌ها به توانایی آنها در حفظ سرمایه اجتماعی بستگی دارد. یافته‌ها بیانگر تاثیر بین اندازه تعاونی با وقوع درگیری، کلاه‌برداری و اعتماد دارد. عواملی همچون قدمت تعاونی، تعداد نیروها، پرداخت سود بر اساس حجم معاملات به سهامداران در عضویت افراد تاثیرگذار است.

هاکلیوس (۲۰۱۸) بیان می‌کند مدیران خارجی عملکرد کلی شرکت‌های تعاونی را بهبود نمی‌بخشند اما داشتن مدیرانی فرهیخته که ویژگی‌های حاکمیت تعاونی را می‌شناسند بسیار مهم است.

نتایج تحقیق آلمن (۲۰۱۵) با موضوع سازمان تعاونی محرک عادلانه برای توسعه اقتصاد روستایی نشان داد که سازمان تعاونی قابلیت‌های مناسبی را برای اثرگذاری بر توسعه متوازن روستایی دارد و تعاونی‌ها می‌توانند به طور بالقوه منجر به نرخ رشد بیشتر و عادلانه‌تری در محیط رقابتی اقتصادی شوند به طور کلی تعاونی‌ها می‌توانند درآمد بیشتری را برای اعضای تعاونی ایجاد کنند و به عنوان یک رقیب سنتی برای مزارع بزرگ مقیاس، کشاورزان خرده پا را حمایت کنند.

یادوو و کریوک شنک (۲۰۱۰) در پژوهشی با موضوع ارزش تعاونی‌ها در برق‌رسانی به روستاها، نقش تعاونی‌های محلی روستایی را در فراهم سازی خدمات انرژی و برق در سه کشور (ایالات متحده آمریکا، بنگلادش، نپال) بررسی کردند و تاکید کردند که این تعاونی‌ها به ویژه در نپال و گسترش خدمات انرژی الکتریسیته نقش مهمی داشتند و همچنین در تامین حمایت‌های مالی و نهادی نقش ویژه‌ای دارند. آنها بیان کردند که کسب و کارهای اجتماعی تعادل گونه می‌توانند به عنوان یک ابزار کارآ و مؤثر برای مدیریت خدمات انرژی روستایی باشند.

نتایج یافته‌های لی (۲۰۰۸) نشان می‌دهد که استقرار تعاونی‌ها موجب ایجاد اشتغال جدید و به تبع آن نیازهای زیرساختی جدیدی مثل جاده‌ها، سیستم فاضلاب، آب آشامیدنی و تسهیلات رفاهی دیگر شده است.

زیول و رادل (۲۰۰۵) بیان کردند که تعاونی‌ها به میزان زیادی در توسعه جوامع روستایی نقش داشته و ابزار مهمی برای توسعه روستایی می‌باشند زیرا تعاونی‌ها قادرند منابع محلی را بسیج کنند و ساختار آنها طوری است که در جهت منافع جوامع روستایی عمل می‌کنند.

نظری‌پور و حسینی (۱۳۹۹) بیان می‌کنند با توجه به نقش مهم تعاونی‌های روستایی در توسعه اقتصادی روستا، ارزیابی عملکرد این سازمان‌ها و شرکت‌ها بسیار اهمیت دارد. نتایج نشان داد که بر اساس نتایج کاربرد روش تحلیل پوششی داده‌های فازی، سه شرکت و روش تحلیل پوششی داده‌های کلاسیک، سه شرکت کارآ ارزیابی شدند؛ همچنین، میانگین کارایی در روش سنتی ۵۵ درصد و در روش فازی ۳۲ درصد به دست آمد. با وجود پایین بودن کارایی شرکت‌ها در برآوردهای هر دو روش، قدرت تفکیک روش فازی بالاتر بود. بنابراین، پیشنهاد می‌شود که با مقایسه شرکت‌های ناکارآ با کارآ، نسبت به بهره‌برداری بهتر از منابع برای ارتقای کارایی شرکت‌های ناکارآ اقدام شود.

جاهد و رفیعی (۱۳۹۷) معتقدند که آموزش علاوه بر توسعه مهارت‌های فردی، در توسعه و پیشرفت سازمان‌ها و نهادها نیز اهمیت ویژه‌ای دارد. این مهم به ویژه در خصوص سازمان‌های توسعه‌ای بیشتر مشهود است. از این رو شرکت‌های تعاونی دهیاری‌ها به مثابه سازمان‌های اقتصادی با کارکردهای اجتماعی و فرهنگی فعال در حوزه‌های گوناگون روستایی، از این قاعده مستثنی نیستند و بواسطه نقش و جایگاهی که در توسعه و عمران و خدمات روستایی و افزایش مهارت‌های شغلی دارند اثرات قابل توجهی بر مدیریت منابع و پیشبرد بهتر امور خواهند داشت.

امدادی و همکاران (۱۳۹۷) با هدف تحلیل نقاط قوت، نقاط ضعف، فرصت‌ها و تهدیدهای تعاونی‌های توسعه روستایی استان گلستان با استفاده از روش SWOT نشان دادند بر اساس ضرایب نهایی، افزایش مشارکت و هم‌فکری بین اعضای تعاونی‌ها از طریق مجامع تعاونی (۰/۳۸۹)، استفاده بهینه از امکانات و قابلیت‌های موجود در سطح روستاها در جهت اشتغال (۰/۳۷۹) و فراهم کردن زمینه‌های مساعد برای پرداخت تسهیلات اعتباری (۰/۳۷۶) مهمترین نقاط قوت؛ پایین بودن سرمایه تعاونی‌ها (۰/۲۴۲)، عدم توانایی آنها در تأمین وثیقه اخذ وام (۰/۲۳۶) و کمبود

امکانات فیزیکی و زیرساختی تعاونی برای ایفای نقش مناسب (۰/۲۳۴) مهمترین نقاط ضعف؛ معافیت تعاونی‌ها از مالیات (۰/۳۹۳)، امکان سرمایه‌گذاری و مشارکت آنها در فعالیتهای کشاورزی، عمرانی و آموزشی (۰/۳۷۶) و امکان استفاده از کارشناسان و دانش‌آموختگان دانشگاه در اجرای طرح‌های تعاونی (۰/۳۶۵) مهمترین فرصت‌ها؛ مشکلات دسترسی به وام با بهره مناسب (۰/۲۸۶)، حمایت ضعیف بانک‌ها و اتحادیه‌های تعاونی (۰/۲۸۰) و مشکلات دسترسی به موقع به منابع مالی (۰/۲۷۴) مهمترین تهدیدها به شمار می‌آیند.

صلاحی اصفهانی (۱۳۹۷)، با هدف آسیب‌شناسی تعاونی‌های تولید در راستای توسعه پایدار روستایی شهرستان ساوه با ابعاد اقتصادی و اجتماعی بیان می‌کند رسیدن به توسعه مستلزم توسعه اقتصادی است که خود منوط به توسعه در سه بخش صنعت، خدمات و کشاورزی است. در بخش کشاورزی شرکت‌های تعاونی تولید روستایی اهرم مناسبی برای توسعه اقتصادی و اجتماعی هستند که می‌توانند در بهره‌وری بهینه از شرایط زندگی، کار و تولید و ارتقای سطح درآمد و وضعیت اجتماعی جامعه موثر باشند. البته پویایی و تحولات لازم در این شرکت‌ها زمانی کارآمد و اثربخش است که به صورت هدفمند، نظام یافته، برنامه‌ریزی شده و مبتنی بر ملاحظات پایداری در کلیه ابعاد اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی باشد.

عبدالله‌زاده و همکاران (۱۳۹۵) در تحقیقی بیان می‌کنند که کارکرد تعاونی‌ها در مواردی مانند مشارکت در ساخت و بهینه‌سازی مسکن روستایی در زمینه کارکرد عمرانی، سرمایه‌گذاری در جهت بهبود تولیدات کشاورزی و صنعتی در زمینه کارکرد اقتصادی، تسطیح معابر روستا در زمینه کارکرد خدماتی و تربیت مدیران آشنا به شرایط روستا و سازمان‌ها در زمینه کارکرد فرهنگی و اجتماعی اولویت بالایی داشته‌اند برخی از این کارکردها کالبدی هستند که در قالب طرح هادی و تحت مدیریت دهیاری‌ها انجام می‌شوند و به همین علت از کارکردهای مؤثر و موفق تعاونی دهیاری بوده است.

نتایج بررسی‌های الله‌پناه و همکاران (۱۳۹۴) نشان داد که هر چند از نظر روستاییان، تعاونی دهیاری‌های دهستان دشت‌سر در بعد خدمات کالبدی موفق‌تر از ابعاد زیست محیطی و اجتماعی - فرهنگی عمل کرده است، با این وجود کماکان روستاییان از انواع خدمات ارایه شده توسط تعاونی دهیاری‌ها رضایت کامل ندارند.

جاهد (۱۳۹۱) کارکردهای مختلفی برای تعاونی‌های دهیاری بیان می‌کند و همکاری با دهیاری در جهت امور رفاهی؛ مانند: آب، برق، تلفن، احداث و ساخت مجتمع‌های تفریحی و ورزشی، کمک به اجرای طرح هادی روستایی، انجام خدمات مالی و حسابداری، خدمات کشاورزی، مدیریت پسماند، جلب مشارکت مردم در توسعه روستا را برای تعاونی‌های دهیاری معرفی می‌کند.

با مرور نتایج تحقیقات قبلی می‌توان بیان کرد که به طور کلی تعاونی‌های دهیاری‌ها به عنوان بنگاه‌های اقتصادی، نقش موثری در جذب سرمایه‌های خرد در مناطق روستایی داشته و با هدایت صحیح منابع مالی و ارتقاء سطح مشارکت روستاییان توانسته‌اند در فعالیتهای نوین فعال گردند. به عنوان اتاق فکر دهیاری‌ها، نقش بسزایی در کارآفرینی و تصمیم‌سازی داشته و با استفاده از ظرفیتهای موجود به رونق مشاغل خانگی در سطح روستا، نقش مهمی را در اقتصاد خانوار و به تبع آن درآمد مدیریت روستا ایفا نمایند. فعالیتهای اقتصادی تعاونی‌ها با نگاه توسعه روستایی، ضمن توانمندی دهیاری‌ها، باعث ایجاد اشتغال و کاهش روند مهاجرت روستاییان به شهرها شده و جمعیت موثر روستا را ماندگار نموده است.

مبانی نظری پژوهش

بررسی سیر تحولی مدیریت روستایی در کشور بیانگر آن است که با تغییر نظام‌های سیاسی کشور، اداره روستاها نیز دستخوش تغییرات گسترده‌ای بوده است. با استقرار نهاد مدیریتی دهیاری، توجه به مدیریت روستایی در برنامه‌های توسعه کشور مدنظر قرار گرفت. در این راستا تعاونی‌های دهیاری در بسیاری از نواحی تشکیل شده است و نقش بسیار موثری در تسهیل خدمات دهیاری‌ها داشته است (حیدری، ۱۳۹۷). اگر یک دهیاری نتواند ردیف‌های جدید درآمدی را شناسایی و پیدا نماید و همچون گذشته بر اساس کمک‌های دولتی حرکت نماید، از توسعه روستا نمی‌توان مطمئن بود و اداره روستا دچار مشکل خواهد شد. این ضرورت باعث شد تا دهیاری‌ها با تعامل با یکدیگر و به اشتراک گذاشتن امکانات و تجهیزات خود در قالب یک شخصیت حقوقی مستقل و دارای قانون مشخص به نام شرکت تعاونی دهیاری‌ها، بتوانند ضمن بهره‌مندی از ظرفیت‌های موجود، هزینه‌های جاری خود را نیز مدیریت نمایند. این ابتکار به عنوان یک راهکار مناسب در جهت افزایش توان اجرایی دهیاری‌ها و در راستای کاهش هزینه‌ها و افزایش درآمد آن‌ها بشمار می‌رود. از ظرفیت تعاونی‌های مذکور به عنوان بنگاه‌های اقتصادی، با هدف کسب سود و منافع سازمانی، فعالیت نموده و به طور دوره‌ای و سالانه، سود حاصل از مشارکت و سرمایه‌گذاری اعضاء (دهیاری‌ها) بر اساس ضوابط موجود تقسیم می‌شود و دهیاری منفعت خود را در قبال این مشارکت خواهد برد. همچنین دهیاری ضمن برخورداری از سود حاصل از مشارکت، از خدمات تعاونی در راستای کمک به انجام وظایف قانونی خود برخوردار می‌شود. شرکت‌های تعاونی دهیاری‌ها از زمان آغاز فعالیت خود طی چند سال اخیر توانسته‌اند با ایجاد پیوند بین دهیاری‌های واقع در بخش و یا شهرستان، آن‌ها را در خدمت‌رسانی به روستاییان و انجام وظایف قانونی خود یاری رسانند. از مهمترین اقدامات انجام شده توسط این مجموعه‌ها، می‌توان به مواردی همچون کمک به ساماندهی نظام مالی دهیاری‌ها، مدیریت پسماند روستایی و تجمیع ماشین‌آلات خدماتی و عمرانی دهیاری‌ها در جهت افزایش بهره‌وری و کاهش هزینه‌های دهیاری‌ها اشاره نمود. به طور کلی با توجه به اساسنامه مصوب تعاونی‌های دهیاری‌ها، فعالیت‌های این مجموعه عبارتند از: ۱) استفاده از مشارکت‌های اقتصادی داخلی و خارجی جهت سرمایه‌گذاری در فعالیت‌های تولیدی، خدماتی، معدنی، کشاورزی، بهداشتی، آموزشی، رفاهی و نظایر آن‌ها، ۲) تلاش در جهت ایجاد اشتغال مولد و پایدار، ۳) توسعه و گسترش فعالیت‌ها به منظور افزایش درآمد و ارتقاء سطح معیشت و بهداشت و رفاه اهالی روستا، ۴) کمک به خودکفایی و تقویت بنیه اقتصادی نهاد دهیاری، ۵) تسهیل در ارائه خدمات و اجرای پروژه‌های دهیاری‌ها.

باید دانست که روستاها به عنوان مراکز تولید برای فعالیت‌های تولیدی و اقتصادی می‌باشند و شرکت‌های تعاونی دهیاری‌ها به عنوان مجموعه‌های توانمند برای استفاده از ظرفیت‌های موجود در این خصوص می‌توانند نقش بسزایی در رونق اقتصادی و بهبود وضعیت معیشتی روستاییان داشته باشند. از طرفی دهیاری‌ها به عنوان حلقه مدیریتی در روستا عهده‌دار امور مربوط به روستاییان و فراهم نمودن شرایط لازم برای زندگی و فعالیت آنها در حد وظایف قانونی خود می‌باشند. از این رو تعامل سازنده این نهادها با شرکت‌های تعاونی دهیاری‌ها می‌تواند نقش موثری را در عمران و آبادانی روستا ایفا نماید. از این رو طی سال‌های اخیر، با تعامل سازنده دهیاری‌ها و تعاونی دهیاری‌ها، سطح خدمات روستایی افزایش یافته است. تعاونی‌ها به میزان زیادی در توسعه جوامع روستایی نقش داشته و ابزار مهمی برای توسعه روستایی هستند زیرا تعاونی‌ها قادرند منابع محلی را بسیج نموده و ساختار آنها طوری است که در جهت منافع جوامع روستایی عمل می‌نمایند (Radel & Zeuli, 2005: 9). همانطور که صنایع روستایی به دلیل ایجاد اشتغال، افزایش درآمد و کاهش فقر در جامعه روستایی بویژه در جوامعی که اقتصاد کشاورزی حکمفرماست از اهمیت به سزایی برخوردار است (انصاری و همکاران، ۱۳۹۸: ۳۱) همچنین ایجاد و استقرار بازارهای هفتگی در برخی از

روستاها با بهبود شاخص‌های اقتصادی و اجتماعی از قبیل ایجاد فرصت‌های شغلی جدید، افزایش درآمد، تنوع شغلی، کاهش هزینه‌ها و افزایش انگیزه ماندگاری روستاییان و... رابطه معنی‌دار دارد (ناصری و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۰۵)، تشکیل تعاونی‌ها نیز در نواحی روستایی دارای پیامدهایی است از جمله: اشتغال‌زایی در سطوح محلی، افزایش درآمد، توسعه کاربری‌های صنعتی و تجاری و توزیع جغرافیایی بازارها (Lorendahl, 1999: 143)، جلوگیری از افزایش قیمت محصولات (Owang, 1998: 173)، کاهش هزینه‌های تولید و توسعه بخش کشاورزی (Fabiyyis, 1983: ۱۲)، پل ارتباطی بین شهر و روستا، صنعت و کشاورزی، تولید کننده و مصرف کننده و رونق کشاورزی (Guang, ۲۰۰۱: ۷۳)، بسیج و تخصیص عادلانه منابع، ایجاد تنوع در اقتصاد روستایی، بسترسازی لازم به منظور افزایش ثروت روستاییان و تسهیل توزیع کالاهای تولیدی صنعتی است (Segynola, 1992: 63). شکل‌گیری شرکت‌های تعاونی دهیاری می‌تواند به توسعه همه جانبه روستاها کمک شایانی کرده و آن را سرعت بیشتری بخشد. تعاونی دهیاری با هدف تجمیع امکانات و تجهیزات در اختیار هر یک از دهیاری‌ها به منظور سرعت بخشیدن به روند توسعه روستایی در مقیاس بخشی تشکیل گردید. ولی بنا به دلایلی همچون نبود درآمد کافی و کمبود بودجه و همچنین خدماتی محروم ماندند.

در سال‌های اخیر محدودیت امکانات و پتانسیل‌های اقتصادی دهیاری‌ها، فراهم نبودن بستر توسعه و گسترش کمی دهیاری‌ها به روستاها و آبادی‌های کل کشور و بالاخره برخی از محدودیت‌های قانونی عاملی شد تا دهیاری‌های کشور با استفاده از ظرفیت‌های قانونی و عملی تعاونی‌ها، ضمن به اشتراک گذاشتن منابع و سرمایه‌ها در قالب شرکت‌های تعاونی گام‌های بلندی را در امر توسعه روستاهای خود بردارند تشکیل ۸۹۶ تعاونی دهیاری در کشور نشان از توجه ویژه دولت‌مردان و برنامه‌ریزان حوزه روستایی کشور و نیز تلاش و جدیت دهیاران در بهره‌گیری از تمام پتانسیل‌های موجود در جهت اعتلا و پیشرفت حوزه روستایی کشور دارد. تشکیل تعاونی‌های مذکور ضمن توانمندی‌های دهیاری‌ها از نظر تجهیزات، نیروی انسانی فنی و متخصص لازم را برای اجرای طرح‌ها و پروژه‌های عمرانی در سطح روستاها فراهم می‌نماید. از این رو می‌توان اشاره کرد که تشکیل تعاونی دهیاری‌ها گام موثری در جهت تثبیت جایگاه قانونی دهیاری‌ها و کمک به عمران و آبادانی روستاها محسوب می‌شود. لازمه تشکیل تعاونی‌ها به منظور جلب مشارکت مردم، ایجاد زمینه‌های مناسب و اعمال حمایت‌های کافی است، لذا تعاونی‌ها باید به گونه‌ای اداره شوند که مردم از نتیجه فعالیت آنها بهره‌مند گردند. نظارت و حمایت دو شرط اساسی تحقق این هدف به شمار می‌آیند.

روش شناسی پژوهش

پژوهش حاضر از نوع کاربردی و از نظر ماهیت و روش، توصیفی - تحلیلی مبتنی بر پرسشنامه محقق ساخته است. جامعه آماری این تحقیق تمامی خانوارهای روستایی بخش مرکزی شهرستان گرگان که از سه دهستان (استرآباد جنوبی، انجیراب و روشن‌آباد) تشکیل شده و بر اساس اطلاعات بدست آمده از تعاونی دهیاری‌های بخش مرکزی شهرستان، ۵۸ دهیاری عضو این تعاونی بوده‌اند. ۹ دهیاری عضو تعاونی دهیاری‌ها با ۵۴۰۲ خانوار بعنوان حجم نمونه انتخاب گردید و بر اساس فرمول کوکران تعداد ۳۵۹ سرپرست خانوار برای تکمیل پرسشنامه انتخاب گردید. روایی پرسشنامه توسط افراد صاحب نظر، کارشناسان و اساتید مورد تایید قرار گرفته است. پایایی پرسشنامه‌ها با استفاده از آلفای کرونباخ ۸۳ درصد به دست آمد و حاکی از مطلوبیت پرسشنامه می‌باشد. تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از آزمون‌های آماری فریدمن، کروسکال والیس، کای اسکوئر تک نمونه‌ای در محیط نرم‌افزاری SPSS و تهیه نقشه در محیط نرم‌افزار ArcGis انجام گردید.

جدول ۱: تعیین حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران

حجم نمونه	تعداد خانوار	روستا	حجم نمونه	تعداد خانوار	روستا
۵۳	۸۰۳	محمدآباد	۳۴	۵۱۴	حیدرآباد
۴۸	۷۳۰	زیارت	۷۵	۱۱۳۶	نودیجه
۱۱	۱۵۲	ولیک آباد	۱۹	۲۷۳	نوجمن
۸۰	۱۲۰۹	نصرآباد	۱۵	۲۱۸	اوجابن
۳۵۹	۵۴۰۲	جمع کل	۲۴	۳۶۷	توشن

منبع: یافته‌های تحقیق ۱۳۹۸

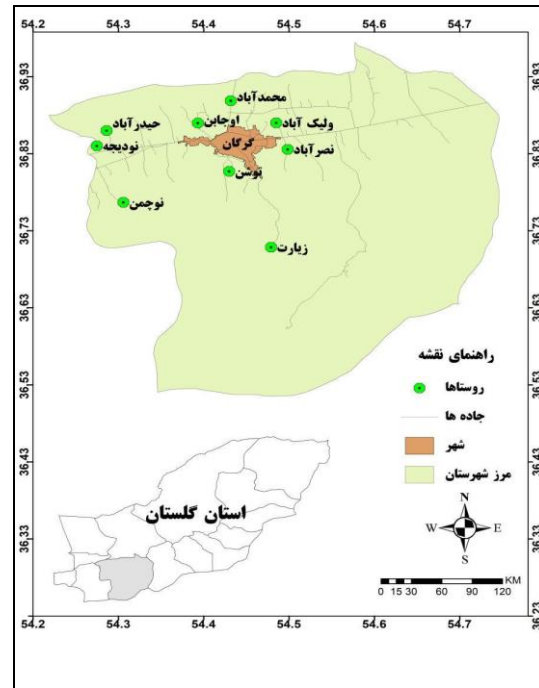
جدول ۲: متغیرهای تحقیق

<p>احداث ساختمان اداری، زیرسازی و جدول گذاری معابر، احداث بلوار و میدین، احداث کانال دفع آب‌های سطحی، آسفالت معابر، نوسازی بافت فرسوده روستایی، نصب تابلو اطلاع رسانی، توسعه و بهبود خدمات زیربنایی، تملک و واگذاری اراضی جهت ساخت مسکن، بهبود خدمات تولیدی و صنایع کارگاهی، ساماندهی خدمات و امکانات برای روستاییان، ارائه تسهیلات جهت مقاوم سازی اماکن و مسکن روستایی، توسعه و بهبود فضای سبز روستایی، حفاظت از آثار و ابنیه‌های تاریخی، بهبود خدمات ارتباطی و رفت و آمد، بهبود مدیریت پسماند و جمع‌آوری زباله، روشنایی معابر روستا، تجهیز و بهسازی معابر روستا، کیفیت راه‌های ارتباطی روستا، تسطیح انهار عمومی و مجاری آبها و فاضلاب، ایجاد آرامستان و ساماندهی گورستان روستاها، پیاده‌رو سازی و توسعه آن، نصب تابلو نامگذاری معابر، نصب تابلوها و علائم ترافیکی، نصب سرعت کاهها، اجرای خط‌کشی‌های معابر، درختکاری کنار معابر، مبلمان روستایی، ایجاد سیل بند، کیفیت آب شرب روستا، کیفیت تامین نیازهای روزمره توسط فروشگاه‌های خواربار روستا، کیفیت شانه‌سازی جاده ورودی به روستا، کیفیت خط‌کشی وسط جاده، وسعت فضای بازی کودکان، فضای سبز روستا، کیفیت فضای بازی کودکان به لحاظ امنیت و نظافت، کیفیت خیابان‌ها و کوچه‌ها از نظر درختان، کیفیت دفع آب‌های سطحی، کیفیت از بین بردن حیوانات موزی، کیفیت جمع‌آوری زباله از سطح روستا، کیفیت جمع‌آوری آب‌های سطحی، چشم‌انداز زیبایی طبیعی، چشم‌انداز مناسب ساختمان‌ها و معماری بناها، چشم‌انداز مناسب معابر و میدین، چشم‌انداز فضای سبز روستا</p>
--

منبع: یافته‌های تحقیق ۱۳۹۸

محدوده مورد مطالعه

شهر گرگان در بخش جنوبی استان گلستان واقع شده است. این شهر از شمال به شهرستان‌های آق‌قلا و بندرترکمن و از جنوب به استان سمنان و از شرق به شهرستان علی‌آباد و از غرب به شهرستان کردکوی محدود می‌شود. وسعت شهرستان گرگان ۱۶۱۵/۸ کیلومتر مربع (۷/۹۱ درصد از مساحت استان) می‌باشد و بر اساس تقسیمات کشوری سال ۸۹ از دو بخش مرکزی و بهاران و سه شهر گرگان، سرخنگلاته و جلین، پنج دهستان و ۹۸ روستا تشکیل شده است. جمعیت شهرستان گرگان بر اساس آخرین سرشماری انجام شده در سال ۱۳۹۵ حدوداً ۴۸۰۵۱۹ نفر می‌باشد که از این تعداد ۳۶۵۶۸۲ نفر (۷۷ درصد) در شهرها و ۱۱۴۸۳۷ نفر (۲۳ درصد) در روستاها ساکن می‌باشند. غالب فعالیت در مناطق روستایی شهرستان مربوط به فعالیت‌های کشاورزی و بیشتر از ۸۰٪ مردم در روستاها بطور مستقیم و یا غیرمستقیم به فعالیت‌های کشاورزی و سالانه نزدیک به هفتاد هزار هکتار از اراضی شهرستان به کشت محصولات زراعی دیم و آبی اختصاص پیدا می‌نماید. گندم و سویا بالاترین سطح کشت و بالغ بر ۶۰٪ اراضی کشاورزی به این دو محصول اختصاص یافته است.

شکل ۱: محدوده مورد مطالعه (مأخذ: ترسیم نگارندگان)

یافته‌های پژوهش

آگاهی از ویژگی‌های جامعه مورد مطالعه و شناخت ساختار سنی و جنسی آن از ابزارهای مهم و مؤثر در تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی به شمار می‌آید. از مجموع ۳۵۹ نفر از پاسخ‌دهندگان ۹۰/۲ درصد مرد و ۹/۸ درصد زن می‌باشند. بیشترین فراوانی مربوط به طبقه سنی ۵۲-۴۲ سال است که ۱۱۵ نفر (۳۵/۴ درصد) و کمترین میانگین سنی پاسخ‌دهندگان مربوط به افراد بالای ۶۴ سال و با ۶/۲ درصد می‌باشد. ۹۶ درصد متأهل و ۴ درصد مجرد بودند. ۴۹/۲ درصد از پاسخ‌دهندگان دارای تحصیلات دیپلم و فوق دیپلم هستند. ۵۸/۸ درصد دارای یک شغل و ۴۱/۲ درصد دارای شغل دوم هستند.

یافته‌های تحلیلی

نقش تعاونی دهیاری‌ها در بهبود خطوط مواصلاتی و دسترسی مناطق روستایی

راه روستایی یکی از مهمترین خدمات زیربنایی است که نقش و جایگاه ویژه‌ای در توسعه مناطق روستایی ایفاء می‌کند، به طوری که از آن به عنوان شریان حیاتی هر منطقه یاد می‌کنند. جاده‌ها علاوه بر حمل تولیدات زراعی، عامل اصلی جابجایی مسافران و پیوند دهنده مناطق روستایی و شهرها می‌باشند. از اینرو به منظور گسترش ارتباط متقابل شهر و روستا و تأثیرپذیری مناطق روستایی از توسعه شهری از یکسو و در راستای تثبیت جمعیت و افزایش انگیزه مانایی روستاییان از سوی دیگر، شکل‌گیری تعاونی دهیاری‌ها به منظور توسعه کالبدی و فیزیکی روستاها بویژه جاده‌های روستایی امری اجتناب‌ناپذیر است. همان طوری که در جدول ۳ آمده است نتایج تحلیل همبستگی کای اسکوتر تک‌نمونه‌ای نشان می‌دهد که رابطه منطقی و ۹۹ درصدی بین شکل‌گیری تعاونی دهیاری‌ها با بهبود کیفیت راه‌های دسترسی روستاها به شهر، مرکز منظومه و به تبع آن گسترش شبکه حمل و نقل عمومی وجود دارد.

جدول ۳: بررسی عملکرد تعاونی دهیاریها در بهبود خطوط مواصلاتی و دسترسی با استفاده از کای اسکوتر تک‌نمونه‌ای

نتیجه	سطح معناداری	درجه آزادی	کای اسکوتر	متغیر	تایید	رد
					*	*
	۰/۰۰۰**	۴	۲۳۲/۲۷۷	بهبود کیفیت راه دسترسی روستاهای مورد مطالعه به شهر گرگان	*	
	۰/۰۰۶**	۴	۱۷۸/۵۵۴	کیفیت راه‌های دسترسی به روستاهای مرکز منظومه و پیرامون	*	
	۰/۰۰۲**	۴	۱۸۷/۱۰۸	دسترسی مناسب به وسایل حمل و نقل عمومی در روستاهای مورد مطالعه	*	

ماخذ: یافته‌های تحقیق ۱۳۹۸ ** معناداری تا سطح ۹۹ درصد

علاوه بر آن از آزمون فریدمن به منظور تبیین میزان اثرپذیری مولفه‌های مورد بررسی از تعاونی دهیاریها استفاده گردید که نتایج حاصله، تفاوت معنادار و ۹۵ درصدی را نشان می‌دهند. همان طوری که در جدول زیر آمده است بالاترین مقادیر به ترتیب به بهبود کیفیت راه دسترسی روستاهای مورد مطالعه به شهر گرگان (۳/۶۹) و کیفیت راه‌های دسترسی به روستاهای مرکز منظومه و پیرامون (۳/۲۲) اختصاص یافته است.

جدول ۴: مقایسه میانگین نقش تعاونی دهیاریها در بهبود دسترسی با استفاده از آزمون فریدمن

سطح معناداری	کای اسکوتر	درجه آزادی	میانگین رتبه‌ای	متغیرها
۰/۰۴۳*	۲۱۶/۲۵۷	۴	۳/۶۹	بهبود کیفیت راه دسترسی روستاهای مورد مطالعه به شهر گرگان
			۳/۲۲	کیفیت راه‌های دسترسی به روستاهای مرکز منظومه و پیرامون
			۲/۷۲	دسترسی مناسب به وسایل حمل و نقل عمومی در روستاهای مورد مطالعه

ماخذ: یافته‌های تحقیق ۱۳۹۸ ** معناداری تا سطح ۹۵ درصد

بررسی نقش تعاونی دهیاریها در بهبود متغیرهای فیزیکی و کالبدی روستاها

برای بررسی نقش تعاونی دهیاریها در بهبود اوضاع کالبدی روستاها از آزمون فریدمن استفاده شده است. نتایج حاصل از آزمون و مقادیر بدست آمده برای هر یک از مولفه‌های مورد بررسی نشان دهنده میزان اهمیت هر یک از آنها می‌باشند. به نحوی که تفاوت قابل اطمینان در سطح ۹۹ درصدی را تبیین می‌کند. همانطوری که در جدول زیر آمده است بالاترین میانگین به ترتیب مربوط به روشنایی معابر (۲۹/۱۶)، بهبود مدیریت پسماند و جمع‌آوری زباله (۲۸/۵۸) و بهبود خدمات ارتباطی و رفت و آمد (۲۵/۱۱) می‌باشد و در مقابل به ترتیب احداث ایستگاه آتش‌نشانی در داخل روستاها با میانگین (۴/۶۵) و ایجاد سیل‌بند با میانگین (۹/۷۸) کمترین مقادیر را به خود اختصاص داده است.

جدول ۵: مقایسه میانگین نقش تعاونی دهیاریها در بهبود متغیرهای کالبدی با استفاده از آزمون فریدمن

سطح معناداری	کای اسکوتر	درجه آزادی	میانگین رتبه‌ای	متغیرهای کالبدی
**۰/۰۰۰	۳۶۴/۴۶۲	۳۴	۲۳/۵۵	نظارت بر ساخت و سازها
			۲۳/۴۰	صدور پروانه ساختمان

			۱۷/۰۷	احداث ساختمان اداری
			۱۸/۸۱	زیرسازی و جدول گذاری معابر
			۱۱/۱۹	احداث بلوار در داخل روستا
			۱۵/۹۴	آسفالت معابر
			۲۱/۵۶	نوسازی بافت فرسوده روستایی
			۱۹/۵۳	نصب تابلو اطلاع رسانی
			۲۲/۸۹	توسعه و بهبود خدمات زیربنایی
			۱۸/۳۵	انجام طرح هادی روستایی و تعامل با بنیاد مسکن
			۱۸/۴۹	تملك و واگذاری اراضی جهت ساخت مسکن
			۱۵/۷۴	بهبود خدمات تولیدی و صنایع کارگاهی
			۱۳/۷۸	ساماندهی خدمات و امکانات برای روستاییان
			۱۱/۳۳	ارائه تسهیلات جهت مقاوم سازی مسکن
			۱۶/۷۷	توسعه و بهبود فضای سبز روستایی
			۱۲/۳۱	حفاظت از آثار و ابنیه های تاریخی
			۲۵/۱۱	بهبود خدمات ارتباطی و رفت و آمد
			۲۸/۵۸	بهبود مدیریت پسماند و جمع آوری زباله
			۲۹/۱۶	روشنایی معابر روستا
			۲۵/۰۳	تجهیز و بهسازی معابر روستا
			۲۲/۹۸	کیفیت راه های ارتباطی روستا
			۱۹/۷۱	تسطیح انهار عمومی و مجاری آبها و فاضلاب
			۱۹/۷۱	پیگیری تهیه و اجرای طرح هادی روستایی
			۱۴/۷۱	ایجاد آرامستان و ساماندهی گورستان روستاها
			۱۳/۹۱	تثبیت و سنددار کردن املاک روستایی
			۱۴/۱۳	پیاده‌رو سازی و توسعه آن
			۲۳/۳۷	نصب تابلو نامگذاری معابر روستا
			۱۵/۲۳	نصب تابلوها و علائم ترافیکی
			۱۶/۶۱	نصب سرعت گیر
			۱۵/۳۳	اجرای خط کشی های معابر
			۲۲/۷۳	درختکاری کنار معابر
			۱۴/۶۱	نصب مبلمان روستایی
			۹/۷۸	ایجاد سیل بند
			۴/۶۵	احداث ایستگاه آتش نشانی در داخل روستا

ماخذ: یافته‌های تحقیق ۱۳۹۸ * معناداری تا سطح ۹۹ درصد

نقش تعاونی دهیاری‌ها در بهبود زیرساخت روستاها

توسعه روستایی مستلزم تاکید بر آموزش و توسعه زیرساخت‌ها و ایجاد امکانات است. ایجاد زیرساخت‌ها به ویژه در بخش راه، درمان، بهداشت و تامین آب آشامیدنی به اسکان روستاییان کمک می‌کند اما ایجاد توسعه روستاها نیازمند ایجاد اشتغال است. فراهم ساختن امکانات و زیرساخت‌های مختلف و بهسازی و توسعه کالبدی - فضایی روستاها،

یکی از مؤلفه‌های اصلی برنامه‌ریزی توسعه روستایی به شمار می‌رود. به منظور بررسی مقایسه میانگین رتبه‌ای امکانات زیرساختی مناطق روستایی از آزمون فریدمن بهره گرفته شد. نتایج نشان می‌دهد تفاوت معنادار و ۹۹ درصدی بین متغیرها وجود دارد. مقایسه میانگین متغیرها نشان می‌دهد که بالاترین میانگین مربوط به میزان رضایت در خصوص خدمات ارائه شده همچون گاز، آب و برق و تلفن (۹/۰۳) و کیفیت تامین نیازهای روزمره توسط فروشگاه‌های خواروبار روستا (۸/۴۵) بوده و کمترین رضایت از کیفیت پیاده‌روها برای قدم زدن (۴/۱۴) و کیفیت خط‌کشی وسط جاده (جاده مواصلاتی) روستا (۴/۳۶) بخاطر کمبود منابع مالی برای انجام و مرمت آن بوده است.

جدول ۶: مقایسه میانگین نقش تعاونی دهیاری‌ها در بهبود گویه‌های زیرساختی روستاها با استفاده از آزمون فریدمن

متغیرها	میانگین رتبه‌ای	درجه آزادی	کای اسکوئر	معناداری
کیفیت آب شرب روستا	۷/۵۴	۱۱	۹۳۶/۸۴۱	** ۰/۰۰۰
کیفیت تامین نیازهای روزمره توسط فروشگاه‌های خواروبار روستا	۸/۴۵			
کیفیت معابر روستا (خیابان‌ها و کوچه‌ها)	۷/۰۴			
خدمات ارائه شده (گاز، آب، برق، تلفن)	۹/۰۳			
تنوع کالا و خدمات روستا	۷/۵۲			
تعداد خدمات بانک‌ها در روستا	۶/۰۰			
کیفیت شبکه راه‌ها	۶/۲۷			
کیفیت راه دسترسی به مناطق شهر و ادارات	۷/۵۳			
کیفیت پیاده‌روها برای قدم زدن	۴/۱۴			
کیفیت راه آسفالت‌ه در داخل بافت روستا	۵/۴۵			
کیفیت شانه‌سازی جاده ورودی به روستا	۴/۶۷			
کیفیت خط‌کشی وسط جاده (جاده مواصلاتی) روستا	۴/۳۶			

ماخذ: یافته‌های تحقیق ۱۳۹۸ * * معناداری تا سطح ۹۹ درصد

بررسی عملکرد تعاونی دهیاری‌ها در توسعه فیزیکی و کالبدی روستاهای مورد مطالعه

نتایج حاصل از آزمون کروسکال والیس در خصوص عملکرد تعاونی دهیاری‌ها بر متغیرهای کالبدی حاکی از آن است که روستاهای پرجمعیت با موقعیت مکانی مناسب و یا روستاهای دارای جاذبه‌های توریستی از رضایت بالاتری نسبت به سایر روستاها برخوردارند. به عنوان مثال عملکرد دهیاری‌ها با کمک تعاونی دهیاری‌ها در اکثر متغیرهای مورد بررسی در روستاهای توشن، زیارت، محمدآباد و نصرآباد از عملکرد بهتری برخوردار بوده‌اند. اما تفاوت معنادار و قابل قبولی به لحاظ آماری بین روستاها مشاهده نمی‌گردد. به عبارت دیگر تعاونی با همکاری دهیاری‌ها نقش گسترده‌ای در رشد و توسعه فیزیکی و کالبدی تمام روستاهای مورد مطالعه داشته‌اند.

جدول ۷: مقایسه میانگین عملکرد تعاونی دهیاری‌ها در توسعه فیزیکی و کالبدی روستاهای هدف با استفاده از آزمون کروسکال والیس

متغیر	کای اسکوتر	درجه آزادی	سطح معناداری	روستاها								
				پلیدرآباد	بیرجند	بهراب	بیرجند	بهراب	محمدآباد	زیرت	ویک آباد	نصرآباد
زیرسازی و جدول‌گذاری معابر	۷۱/۲۶۳	۸	۰/۱۲۳	۹۵/۸	۱۸۲/۹	۱۰۱/۳	۱۴۲/۹	۱۹۹/۲	۱۹۲/۹	۲۰۳/۸	۹۱/۰	۱۷۲/۰
احداث بلوار و میداين در داخل روستاها	۱۱۹/۷۸۱	۸	۰/۱۱۳	۱۵۰/۸	۲۵۷/۱	۹۸/۰	۶۷/۵	۱۸۱/۱	۱۷۲/۲	۱۸۳/۳	۷۶/۰	۱۷۵/۸
احداث کانال دفع آب‌های سطحی	۱۰۴/۰۹۴	۸	۰/۱۷۸	۱۰۳/۷	۱۹۳/۵	۵۶/۲	۸۳/۳	۱۶۴/۷	۱۶۹/۰	۱۹۳/۵	۷۲/۸	۱۸۸/۴
آسفالت معابر در بافت روستاها	۴۸/۹۷۲	۸	۰/۱۶۹	۱۲۳/۷	۱۶۹/۴	۹۲/۶	۱۷۸/۹	۱۸۰/۱	۱۶۹/۱	۱۹۳/۶	۸۷/۷	۱۷۸/۳
انجام طرح هادی روستایی	۶۵/۴۳۴	۸	۰/۱۷۸	۱۵۱/۶	۱۹۰/۱	۸۳/۵	۸۰/۴	۱۹۱/۹	۱۸۵/۸	۱۹۹/۲	۱۵۳/۵	۱۸۶/۴
روشنایی معابر روستایی	۲۰/۸۳۹	۸	۰/۳۰۹	۱۲۵/۰	۱۶۴/۴	۱۲۱/۰	۱۷۱/۴	۱۷۴/۸	۱۸۶/۰	۱۸۲/۱	۱۹۸/۶	۱۷۳/۱
کیفیت راه‌های درون بافت روستا	۳۰/۲۸۱	۸	۰/۳۵۸	۱۳۶/۲	۱۷۵/۸	۸۲/۵	۱۱۵/۰	۲۰۱/۹	۱۷۵/۱	۱۸۴/۵	۱۵۳/۹	۱۷۴/۳
ایجاد سیل‌بند بمنظور دفع آب‌های سطحی	۳۵/۷۹۶	۸	۰/۳۴۸	۱۵۵/۶	۱۷۵/۴	۸۷/۹	۶۹/۳	۱۸۱/۶	۱۷۱/۷	۱۷۴/۵	۱۱۹/۳	۱۸۵/۹

ماخذ: یافته‌های تحقیق ۱۳۹۸، عدم معناداری

نتیجه‌گیری

در راستای اجرای سیاست‌های اصل ۴۴ قانون اساسی، دولت توسعه تعاونی‌های دهیاران را در دستور کار خود قرار داده است و با توجه به اینکه دولت نگاه ویژه‌ای به مناطق محروم روستایی دارد، با تشکیل شرکت‌های تعاونی دهیاران، گام‌های ارزشمندی در راستای توسعه روستاها، فقرزدایی و استفاده از قابلیت‌ها و ظرفیت‌های روستاها برداشته است. در این زمینه، می‌توان با برنامه‌ریزی و ایجاد ارتباط با برنامه‌های فرادستی استانی و ملی، می‌توان در کارآمدی فعالیت‌های دهیاری‌ها مؤثر بود.

نتایج تحقیق نشان می‌دهد که میان عملکرد شرکت‌های تعاونی دهیاری‌ها با بهبود مولفه‌های فیزیکی و کالبدی روستاها رابطه ۹۹ درصدی و معناداری وجود دارد. همچنین نتایج حاصل از آزمون کروسکال‌والیس برای مقایسه میانگین مولفه‌های فیزیکی و کالبدی روستاها بیانگر عدم تفاوت معنادار می‌باشد. به بیان دیگر عملکرد تعاونی دهیاری‌ها در تمام روستاهای مورد مطالعه اگرچه از وضعیت یکسانی برخوردار نیست، اما عملکرد آن در تمامی روستاها مشهود می‌باشد.

بررسی دیدگاه‌های جامعه آماری از وجود مشکلاتی در حوزه مسائل انگیزشی و رفاهی حکایت دارد. توجه نبودن مردم در زمینه پاره‌ای از فعالیت‌های دهیاری‌ها و شرکت‌های تعاونی دهیاری‌ها از موانع و عوامل بازدارنده در تحقق برنامه‌های روستایی است. وجود مشکلاتی در حوزه اعتبارات روستایی از مهمترین مسائل می‌باشد. همچنین آموزش دهیاران روستاها برای آشنایی با ابعاد اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، عمرانی و خدماتی توسعه روستایی بسیار تأثیرگذار خواهد بود. همکاری بخشداری برای تامین ماشین‌آلات مورد نیاز، تعویض ماشین‌آلات فرسوده، واگذاری پروژه‌های عمرانی، ارائه مشاوره به تعاونی دهیاری‌ها از جمله اقداماتی است که باید مدنظر قرار گیرد.

نتایج این پژوهش با یافته‌های نظری پور و حسینی، جاهد و رفیعی، امدادی و همکاران، عبدالله‌زاده و همکاران، الله پناه و همکاران، جاهد، سبهاطور و همکاران، هاکیوس، آلمن، یادوو و کریوک شنک، لی، زیول و رادل مطابقت می‌کند و بر تاثیر شرکت‌های تعاونی بر توسعه کالبدی نواحی روستایی صحنه می‌گذارد.

پیشنهادات

با توجه به اینکه همه روستاها با مشکل کمبود اعتبار جهت انجام پروژه‌های عمرانی و طرح‌های کالبدی فضایی مواجه هستند لذا دهیاران روستاها با همکاری شوراها و بخشداران از طرح تجمیع حمایت کنند و تمام ماشین‌آلات و امکانات خود و همچنین انجام طرح‌های عمرانی روستای خود را به شرکت تعاونی دهیاری‌ها واگذار کنند. ایجاد درآمد پایدار در شرکت‌های تعاونی دهیاری‌ها با استفاده از پروژه‌های روستایی، شناسایی ظرفیت‌ها و توانایی‌های روستاییان، استفاده صحیح و بهینه از کارکنان و تجهیزات شرکت در راستای پیشبرد اهداف شرکت تعاونی دهیاری‌ها، استفاده از افراد با تجربه و تحصیلکرده از درون روستا و افراد آشنا و آگاه به عملکرد شرکت تعاونی، آموزش دهیاران و شوراها و عموم مردم و نیروهای شرکت تعاونی دهیاری‌ها، شناسایی پتانسیل‌های موجود در روستاها به جهت اشتغال‌زایی، توجیه نمودن سهامداران (آگاه‌سازی و شفاف‌سازی در خصوص مسائل شرکت تعاونی دهیاری‌ها) در ارتباط با همکاری متقابل با شرکت تعاونی دهیاری‌ها در جهت رشد و ارائه خدمات از جمله اقدامات مفید در راستای فعال نمودن شرکت تعاونی دهیاران خواهد بود.

منابع

۱. آمار، تیمور (۱۳۹۴)، تحلیل تحولات کالبدی سکونتگاه‌های روستایی استان گیلان به منظور تدوین الگوی توسعه کالبدی، فصلنامه علمی - پژوهشی برنامه‌ریزی توسعه کالبدی، زمستان، دوره ۲، شماره ۴، صص ۷۲-۶۰.
۲. ازکیا، مصطفی و ایمانی جاجرمی، حسین (۱۳۸۴)، بررسی‌های جامعه‌شناختی عوامل کارایی شوراهای اسلامی شهر، نامه علوم اجتماعی، زمستان، دوره ۲۶، شماره ۲۶، پیاپی ۱۱۱۷، صص ۶۴-۳۳.
۳. اقبالی، جمشید؛ کلاتری، خلیل و سعداللهی، پوریا (۱۳۹۵)، بررسی عوامل موثر بر موفقیت شرکت‌های تعاونی دهیاران در شهرستان‌های بویین میاندشت، فریدکن و فریدون‌شهر، پژوهش‌های روستایی، دوره ۷، شماره ۳، پاییز، صص ۴۳۷-۴۲۴.
۴. الله‌پناه، مریم؛ بدری، سیدعلی و دربان آستانه، علیرضا (۱۳۹۴)، ارزیابی رضایتمندی روستاییان از خدمات تعاونی دهیاری‌ها مورد: تعاونی دهیاری‌های دهستان دشت‌سر، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال ۴، شماره ۱، بهار، پیاپی ۱۱، صص ۳۵-۱۵.
۵. امدادی، افروز؛ محبوبی، محمدرضا و عبدالله‌زاده، غلامحسین (۱۳۹۷)، تحلیل نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدهای تعاونی‌های توسعه روستایی در استان گلستان، فصلنامه تعاون و کشاورزی، دوره ۷، شماره ۲۷، صص ۸۷-۱۱۴.
۶. انصاری، عصمت؛ فراهانی، حسین و چراغی، مهدی (۱۳۹۸)، نقش شهرک‌های صنعتی در پایداری اقتصادی نواحی روستایی مطالعه موردی: دهستان القچین شهرستان چرام استان کهگیلویه و بویراحمد، فصلنامه جغرافیا، سال ۱۸، شماره ۶۵، صص ۴۳-۳۱.
۷. جاهد، سیدسیامک (۱۳۹۱)، بررسی اجمالی فعالیت شرکت تعاونی دهیاری‌ها در مناطق روستایی، ماهنامه دهیاری‌ها، انتشارات مرکز مطالعات برنامه‌ریزی شهری و روستایی سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور، شماره ۳۹، صص ۳-۹.
۸. جاهد، سیدسیامک و رفیعی، زهرا (۱۳۹۷)، نقش آموزش و توانمندسازی در شرکت تعاونی دهیاری‌ها، ماهنامه دهیاری‌ها، انتشارات مرکز مطالعات برنامه‌ریزی شهری و روستایی سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور، شماره ۵۲، صص ۴۴-۴۳.
۹. حکمت‌نیا، حسن و انصاری، زینوس (۱۳۹۱)، برنامه‌ریزی مسکن شهر میبد با رویکرد توسعه پایدار، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، بهار، دوره ۴۴، شماره ۷۹، صص ۲۰۷-۱۹۱.
۱۰. حیدری، حسن (۱۳۹۷)، شرکت‌های تعاونی دهیاری‌ها، فرصت یا تهدید، پایگاه خبری خلیج فارس، <http://pgnews.ir/module/news/238320>
۱۱. حیدری، محمدتقی و حضرتی، مجید (۱۳۹۸)، ارزیابی عملکرد دهیاری‌ها در پیشبرد اهداف طرح‌های هادی روستایی مطالعه موردی: شهرستان زنجان، فصلنامه جغرافیا، سال ۱۷، شماره ۶۱، صص ۱۸۵-۱۷۱.
۱۲. دربان آستانه، علی‌رضا؛ الله‌پناه، مریم و بدری، سیدعلی (۱۳۹۵)، بررسی اثر تعاونی دهیاری‌ها در ارتقای خدمات رسانی به مناطق روستایی از دیدگاه مردم و مدیران محلی: مطالعه موردی تعاونی دهیاری‌های دهستان دشت‌سر شهرستان آمل، روستا و توسعه، سال ۱۹، شماره ۱، صص ۱۴۰-۱۱۵.
۱۳. رضوانی، محمدرضا، (۱۳۸۳)، مقدمه‌ای بر برنامه‌ریزی توسعه روستایی در ایران، چاپ اول، تهران، نشر قومس.

۱۴. سجاسی قیداری، حمدالله (۱۳۹۵)، ارزیابی اثرات اجرای طرح هادی بر کیفیت محیطی در مناطق روستایی (مطالعه موردی: شهرستان رامیان - دهستان فندرسک شمالی و جنوبی)، نشریه جغرافیا و برنامه‌ریزی، پاییز، سال ۲۰، شماره ۵۷، صص ۱۷۳-۱۵۱.
۱۵. سلطان زاده، حسین (۱۳۶۵)، بازار در شهرهای ایران، به کوشش محمد یوسف کیانی، تهران، جهاد دانشگاهی، صص ۱-۱۴۸.
۱۶. صحنه، بهمن؛ سادین، حسین؛ نشاط، عبدالحمید و تلخابی، حمیدرضا (۱۳۹۶)، اثرات روابط شهر و روستا بر تحولات اقتصادی و اجتماعی روستاهای شهرستان آزادشهر، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال ۶، شماره ۳، صص ۱۳۸-۱۲۱.
۱۷. صحنه، بهمن؛ معمری، ابراهیم و سواری، مسعود (۱۳۹۵)، ارزیابی توزیع فضایی مولفه‌های توسعه صنعتی (مطالعه موردی: شهرستان‌های استان چهارمحال و بختیاری)، فصلنامه جغرافیا و پایداری محیط، دوره ۶، شماره ۳، صص ۱۲۱-۱۰۵.
۱۸. صلاحی اصفهانی، گیتی (۱۳۹۷)، آسیب‌شناسی تعاونی‌های تولید در راستای توسعه پایدار روستایی نمونه موردی: تعاونی‌های تولید شهرستان ساوه، فصلنامه جغرافیا، سال ۱۶، شماره ۵۸، صص ۸۱-۶۴.
۱۹. عبدالله‌زاده، غلامحسین؛ ترحمی، بنفشه؛ شریف‌زاده، محمدشریف و محبوبی، محمدرضا (۱۳۹۵)، بررسی نقش و کارکرد تعاونی‌های دهیاری در توسعه روستایی استان گلستان، مجله پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی، سال ۵، شماره ۴، زمستان، شماره پیاپی ۱۶، صص ۱۵۴-۱۳۷.
۲۰. عبدالله‌ی، مجید و اکبری، غضنفر (۱۳۸۴)، مجموعه قوانین و مقررات ده و دهیاری. تهران: قلمستان هنر. صص ۱-۵۵۸.
۲۱. عزیزپور، فرهاد؛ خلیلی، احمد؛ محسن‌زاده، آرمین و حسینی‌حاصل، صدیقه (۱۳۹۰)، تحلیل و ارزیابی اثرات اقتصادی اجرای طرح هادی در سکونتگاه‌های روستایی کشور، فصلنامه مسکن و محیط، پیاپی ۱۳۵، پاییز، صص ۷۱-۸۴.
۲۲. عنابستانی، علی اکبر و حاتمی نژاد، حسین (۱۳۹۱)، مدیریت نوین روستایی و نقش آن در تحول مسکن با توجه بر عملکرد دهیاران مطالعه موردی: دهستان میش خاص شهرستان ایلام، همایش ملی توسعه روستایی، رشت، دانشگاه گیلان.
۲۳. عنابستانی، علی‌اکبر؛ شایان، حمید؛ خسروبیگی، رضا؛ تقی‌لو، علی‌اکبر و خدایی، یوسف (۱۳۹۲) بررسی میزان رضایتمندی از کیفیت خدمات سازمان‌های متولی مدیریت محلی روستایی در شهرستان ایجرود (استان زنجان)، فصلنامه جغرافیا و آمایش شهری - منطقه‌ای، دوره ۳، شماره ۷، تابستان، صص ۷۰-۵۱.
۲۴. فال سلیمان، محمود؛ مکانیکی، جواد؛ صادقی، حجت‌اله و دزگی، عالیه (۱۳۹۲)، بررسی نقش شرکت‌های تعاونی روستایی زنان در وضعیت اقتصادی و اجتماعی اعضاء (مطالعه موردی شرکت‌های تعاونی خوسف و خراشاد در استان خراسان جنوبی)، برنامه‌ریزی فضایی (جغرافیا)، دوره ۳، شماره ۴، زمستان، صص ۱۱۶-۹۵.
۲۵. قاسمی، محمدعلی (۱۳۸۴)، بررسی عوامل اجتماعی - اقتصادی مؤثر بر میزان مشارکت روستاییان در طرح‌های عمرانی: مطالعه موردی بخش مرکزی شهرستان کاشان، روستا و توسعه، زمستان، دوره ۸، شماره ۴، صص ۱۱۲-۷۹.
۲۶. محمدی، سعدی؛ داوری، الهام و محمدی، چنور (۱۳۹۸)، چالش‌ها و راهبردهای توسعه فضایی روستاها (مطالعه موردی: بخش بندپی شرقی و غربی از شهرستان بابل، فصلنامه جغرافیا، سال ۱۷، شماره ۶۲، صص ۱۷۳-۱۵۷).

۲۷. مهدوی، مسعود و نجفی کانی، علی اکبر (۱۳۸۴)، دهیاری‌ها تجربه‌ای دیگر در مدیریت روستاهای ایران نمونه موردی: دهیاری‌های استان آذربایجان غربی، پژوهش‌های جغرافیایی، شماره ۵۳، پاییز، صص ۳۹-۲۱.
۲۸. ناصری، زهرا؛ صحنه، بهمن و نجفی کانی، علی اکبر (۱۳۹۸)، تحلیلی بر کارکرد بازارهای هفتگی در کیفیت زندگی نواحی روستایی شهرستان گنبدکاووس، روستا و توسعه، سال ۲۳، شماره ۲، صص ۱۲۳-۱۰۵.
۲۹. نصیری، کریم (۱۳۸۹)، شهرداری‌ها چگونه به درآمد پایدار خواهند رسید؟، تهران: ماهنامه شهرداری‌ها، سال ۱۰، شماره ۹۸، صص ۴۳-۳۴.
۳۰. نظری، عبدالحمید؛ صحنه، بهمن و سقر، علی (۱۳۹۵)، تحلیل مکانی - فضایی بازارهای هفتگی روستایی بر مبنای سلسله مراتب روستایی در شهرستان آق‌قلا، برنامه‌ریزی فضایی (جغرافیا)، سال ۶، شماره ۱، پیاپی ۲۰، بهار، صص ۱۲۴-۱۰۳.
۳۱. نظری‌پور، نصرت و حسینی، سیدمهدی (۱۳۹۹)، بررسی کارآیی فنی تعاونی‌های روستایی استان سیستان و بلوچستان با روش تحلیل پوششی داده‌های فازی (FDEA)، روستا و توسعه، دوره ۲۳، شماره ۱، پیاپی ۸۹، صص ۹۴-۷۹.
۳۲. نوروزی، اصغر و غلامیان، حیدرعلی (۱۳۹۹)، بررسی و شناخت علل ناکارآمدی مدیریت روستایی از دیدگاه مردم محلی شهرستان سامان، فصلنامه جغرافیا، سال ۱۷، شماره ۶۳، صص ۲۱۵-۱۹۶.
۳۳. Altman, Morris (2015), Cooperative Organizations as an Engine of Equitable Rural Economic Development, *Journal of Co-operative Organization and Management* 3, PP 14-23.
۳۴. Apparao, Dhananjay; Garnevska, Elena and Shadbolt, Nicola (2019), Examining commitment, heterogeneity and social capital within the membership base of agricultural co-operatives A conceptual framework, *Journal of Co-operative Organization and Management*, Volume 7, Issue 1, PP 42-50.
۳۵. Fabiyis, F. (1983), The Adaption of Cooperative Structures to The Development of Nigerian Agriculture The Problems of Managing Group Farming Cooperatives, *Agricultural Administration*, PP 219-235.
۳۶. Guang, H. (2002), On the Reform of Rural Supply Cooperatives In China, Department of Agricultural Economics and Business Management, University of New England, PP. 73-88.
۳۷. Hakelius, Karin (2018). Understanding the board of Swedish farmer cooperatives – Cases focusing on board composition and interaction patterns, *Journal of Co-operative Organization and Management*, Volume 6, Issue 2, December 2018, Pages 45-52. <https://doi.org/10.1016/j.jcom.2018.06.001>
۳۸. Jensen-Auermann, Tessa; Adams, Isabel and Doluschitz, Reiner (2018). Trust Factors that have an impact on the interrelations between members and employees in rural cooperatives, *Journal of Co-operative Organization and Management*, Volume 6, Issue 2, PP 100-110. <https://doi.org/10.1016/j.jcom.2018.09.001>
۳۹. LEE, K. (2008), Korean Agricultural Cooperatives as a Model for Development of the Lane County, Terminal project presented to the Department of Planning, Public Policy & Management of the University of Oregon for the degree of Master of community and Regional Planning.
۴۰. Owang, M. (1998), Dairy cooperatives and reform in Kenya: effects of livestock service and milk market Liberation, pp 173-185.
۴۱. Sebhatu, Kifle T., Gezahegn, Tafesse W., Berhanu, Tekeste., Maertens, Miet., Van Passel, Steven and Haese, Marijke D (2020). Conflict, fraud, and distrust in Ethiopian agricultural cooperatives, *Journal of Co-operative Organization and Management*, Volume 8, Issue 1, PP 1-14. <https://doi.org/10.1016/j.jcom.2020.100106>
۴۲. Segynola, Albert A. (1992), Cooperative Societies and Rural Development in Northern Bendel, Nigeria, *Habitational*. Vol. 16. No. 1. PP. 63- 7۰. □□□□□□ □□ □□□□ □□□□□□.

۴۳. Yadoo, A., Cruickshank, H., (2010), The value of cooperatives in rural electrification. Energy Policy, doi:10.1016/j.enpol.2010.01.031.
۴۴. Zeul, Kimberly & Radel, Jamie (2005), cooperatives as a community development strategy: Linking theory and practice, the Journal of Regional Analysis & Policy, PP. 1-3۰.